

Kelio pradžia – tarpukario Vilniuje

95-osios Albino Žukausko gimimo metinės

ALMA LAPINSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

El. paštas: alma@liti.lt

Albinas Žukauskas gimė prieš 95-erius metus Seinų apskrityje, Bubelių kaime. Anksti pradėjo rašyti eilėraščius, daug skaitė, mokėsi savarankiškai. 1935 m. baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją, 1937–1939 m. mokėsi Aukštojoje žurnalistų mokykloje Varšuvoje. Jau pirmasis poezijos rinkinys „Laikai ir žmonės“ (1938) atskleidė stiprų ir savitą A. Žukausko, valstietiškos prigimties Vilniaus krašto poeto, epinį talentą. Tiek poezijos, tiek novelių rinktinės „Žemė plaukia į pietus“ (1939) pagrindinė tema – Vilniaus krašto lietuvis valstietis gaivalingame gamtos darbų ir nelaimių sukuryje.

Raktažodžiai: eilėraštis, Vilniaus kraštas, poetinė mokykla, regioninė kultūra, kūrybinė prigimtis, valstietiška pasaulėjauta, žemė, gamta, žmogus, artojas ir dirva, socialinė neteisybė, motyvas, epinis talentas, gaivališkumas, žodingumas, metafora

Albinas Žukauskas gimė 1912 m. sausio 25 d. Seinų apskrityje, Bubelių kaime, kurį vadino pačiu poetiškiausiu kraštu. Šeima buvo gausi – augo keturios seserys ir du broliai, tarp Albino ir jaunesnio brolio Juozo buvo dvylikos metų amžiaus skirtumas. Tėvai darbštūs, sąžiningi ir šviesūs žmonės, tėvas mokėjo lietuvių, lenkų ir rusų kalbas.

„Bubeliai, gimtas mano kaimas, ilgam buvo mano universitetas“,¹ – rašo poetas autobiografijoje, kaime išmokęs ne tik žemės darbų, bet visko, kas namams reikalinga, net dailidės darbą pamėgęs. Čia ir mokslo paragavęs, nes Bubelių kaimas turėjęs geras švietimo tradicijas: „Jau šio amžiaus pradžioje čia veikė mokykla, kurioje „daraktaravo“ pažangus veikėjas, muzikas Antanas Krutulys. 1916 m. atvyko Stasys Tijūnaitis. Mokykla įsikūrė mūsų alkieriuje. Mane, penkiametį pienburnį, jis pasodino į mokyklos suolą, privertė pažinti raides. Per svarbesnes pamokas užkeldavo mane už krosnies ant džiūstančių malų, kad netrukdyčiau kitiems mokiniams. Taip perėjau į antrąjį skyrių“². Tuo mokslas ir baigėsi, nes lenkų valdžia mokyklą uždarė.

Toliau būsiamasis poetas mokėsi savarankiškai – iš sesers gimnazistės paliktų vadovėlių ar atostogaujančių moksleivių padedamas. Aptikęs Seinuose, Lietuvių prieglaudos kluone, atsidūrusią „Žiburėlio“ gimnazijos biblioteką, skaitė viską iš eilės – Maironį, Žemaitę, Tarasą Ševčenką, Ksaverą Vanagėlį... Knygų imdavo ir iš Seinuose paliktos

¹ Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijos, V.: Vaga, 1989, p. 841.

² Tarybų Lietuvos rašytojai, V., 1967, p. 324.

poeto kunigo Motiejaus Gustaičio bibliotekos. „Dienos praeidavo prie darbo, vakarai ir išnaktės prie knygų. Pramokau lenkų ir vokiečių kalbas. Puiki Liudo Giros ir Maironies romantika, Kudirkos pozityvizmas ir satyra mokė mane literatūrą pažinti. Pats pradėjau „kurti“³, – pasakoja poetas autobiografijoje.

Keturioliktus eidamas A. Žukauskas pradėjo rašyti eilėraščius. Rašė dzūkiškai. Nusiantęs į „Jaunimo draugą“, 1929 m. sausio mėnesio numeryje redakcijos atsakymuose perskaitė: „A. garbės žodžiu patvirtink, kad mums atsiųstų eilių iš kur nors nenusirašei ir atsiųsk mums tikrą savo adresą, tai su mielu noru talpinsime, nes eilės tikrai gražios.“ Didžiausiu garbės žodžiu, anot paties poeto, patvirtinęs, jog nenusirašęs, ir pirmieji kūrinėliai išvydo dienos šviesą – jau antrame 1929 m. numeryje „Jaunimo draugas“ spausdina kriptonomu A. pasirašytą eilėrašį „Mūsų jaunystė“.

*Jaunyste tu mūsų, tu laike brangus,
Kaip svečias iš tolimo krašto.
Tas svečias išeis, neilgai pas mus bus,
Palikdams senatvės mums našta.*

Taip skamba pirmoji trijų posmų eilėraščio strofa ir skamba visai nežukauskiškai, kaip ir kiti keturi 1929 m. „Jaunimo drauge“ išspausdinti eilėraščiai. Tas pats pasakytina ir apie 1930 m. „Vilniaus rytojui“ publikuotus eilėraščius „Lekia dienos...“, „Vasaros vakarą“, „Vilnius“, „Liūdna“ – tradicinė eilėdara, abstraktūs romantiniai siekiai ir skundai, deminutyvai ir poetiniai štampai. Tokia buvo pradžia, apie kurią poetas rašo: „Iš pradžių aš gana sėkmingai vaikiausi Maironį – Janonį – Binkį, perkandau jų gudrybes. 1930 m. atvykęs į Vilnių, pradėjęs mokytis, pajutau, kad kažkas ne taip – negerai. Bet nauja ilgai neradau. Kokius šešerius metus neatspausdinau nė vieno eilėraščio, regis, kad ir neparašiau. O paskui atsirado naujas, visai skirtingas braižas“⁴. Tą 1929–1935 metų laikotarpį vėliau A. Žukauskas yra pavadinęs poeto negyvenimu, nebuvimu, kaip ir 1939–1960 metus.

Kad ir daug skaitė, mokėsi savarankiškai, A. Žukauskas jautė būtinybę siekti sisteminio išsilavinimo. „Be mokslo jau aš negalėsiu pakilti,“ – rašė eilėraštyje „Liūdna“. Paklauses vieno Vilniaus lietuvių laikraščio redaktoriaus patarimo, įtikinęs tėvus išleisti jį, ūkio darbininką, mokytis, 1931 m. A. Žukauskas atvyksta į Vilnių ir stoja į Vytauto Didžiojo gimnaziją. Išlaikęs egzaminus į penktąją klasę, gimnaziją baigia per ketverius metus. 1935–1936 m. tarnauja lenkų kariuomenėje. Po karinės tarnybos Vilniaus universitete pradeda studijuoti teisę, tačiau jau po pirmojo kurso meta ir 1937 m. įstoja į Aukštąją žurnalistų mokyklą Varšuvoje, kurioje mokėsi iki 1939 metų. Čia, kaip pats rašo⁵, turėjo gerą poetinę mokyklą – pažintis, bendravimas su žymiais to meto lenkų poetais W. Broniewskiu, J. Tuwimu, L. Stafu ir kitais įvedė į įdomią poetinę atmosferą. Draugavo su Varšuvoje studijuojančiais lietuviais, ypač Juozu Kėkštu.

A. Žukausko ir J. Kėkšto draugystė užsimezgė mokantis gimnazijoje. 1935 m., kai J. Kėkštas buvo kalinamas Lukiškėse, A. Žukauskas parašė eilėrašį „Laiškas“, dedikuodamas jį „draugui ir poetui Juozui Kėkštui“:

³ A. Žukauskas, Curriculum vitae, *LLTI MBRS*, F 18–266, l. 8.

⁴ A. Žukauskas, Kas ta poezija? Kam ji?, *Poezijos pavasaris*, 1971, p. 30.

⁵ Žr. *Tarybų Lietuvos rašytojai*, V., 1967, p. 326.

*Kai kartais panorėsi pamatyti žvaigždes krentant,
pažvelgsi pro grotas rugsėjo naktį baugią –
tai pašėlimas, kurs plaukus rauna ir gyslas pakerta, Tave partrenks.*

Drauge!

Rūsčios vėtros ir audros

Mūs taip greit nenuveiks. Taip greit neišraus dar.

<...>

Drauge!

Naktis. Juoda naktis mus gaubia ir rugsėjas,

pro galvas ūžia vėtros, praeina huraganai.

Mes vėtroj ir audroj tvirtai stovėsime –

*Drauge mano!*⁶

Kiekviena eilutė dvelkia tikra vyriška draugyste, vienas kito supratimu ir palaikymu: „Į langus žiūriu atėjęs / priimk mano žodžius, mano mintis.“ Po eilėraščių pažymėta jo parašymo data – 1935 m. ruduo – leidžia jį laikyti *poeto buvimo* pradžia, kūrybingo ketverių metų laikotarpio pradžia.

Ypač aktyviai Vilniaus lietuvių literatūrinėje spaudoje A. Žukauskas reiškiasi 1937–1938 m. – išspausdina per tris dešimtis eilėraščių ir keletą novelių. 1937 m. kovo 10 d. dalyvauja Lietuvių meno ir literatūros draugijos surengtame pirmajame Vilniaus lietuvių poezijos vakare, kartu su J. Kėkštu, O. Miciūte, V. Radziuliu skaito savo kūrybą. O po savaitės išėjusiose „Varsnose“ publikuoja tris eilėraščius, iš kurių pirmasis – prasmingu pavadinimu „Grįžimas prie eilėraščių“:

Nežinau. Galbūt ir aš esu

ne vieną kartą mūzai nusidėjęs.

O taip! Ne kartą esu įvairius daiktus rašęs,

buvau dargi svajot, buvau mylėt pradėjęs.

Bet jeigu šaukia vargstąs kraštas,

ar galima svajot tada? Ar galima mylėt?

– Svajonės, meilė – geras širdžiai pašaras...

*Verkiančiam kraštui mielesnė rūsti giesmė. <...>*⁷

Suskamba toks pat savęs atsižadėjimo, pasiteisinimo motyvas, kaip ir O. Miciūtės bei J. Kėkšto lyrikoje, – Vilniaus krašto poetui asmeniniai išgyvenimai atrodė menki prieš šios žemės žmonių vargus ir nedalią. „Daugiausia – nuo pat pradžių, nuo pat nespausdintų eilėraščių, apsakymų, šaukiau prieš neteisybę ir nelygybę, vaiddavau Vilniaus krašto valstiečių nedžiugią buitį. Daug ten būta ir antikarinės, ypač antifasistinės aistros, protesto prieš socialinę ir nacionalinę priespaudą, lenkiško, poniško persekiojimo tvaiką“⁸, – rašė A. Žukauskas apie savo prieškarinio kūrybos tematiką.

Tokia ir yra poeto pirmosios knygos „Laikai ir žmonės“ tematika. Rinktinę 1938 m. rudens išleido „Vilniaus žodis“, liberalios pakraipos savaitraštis, „Kūrybos ir kritikos“ steigėjas. Viršelio autorius – Vladas Drėma. „Dėkoju Tau už išties gražų „Laikų ir žmonių“

⁶ A. Žukauskas, *Laikai ir žmonės*, V., 1938, p. 43.

⁷ *Varsnos*, 1937, p. 7.

⁸ *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijos*, p. 844.

viršelį. Nors nesu pilnutėliai patenkintas. Mat, teko susitikti žmonių, kurie daugiau grožėjosi knygos viršeliu nei jos turiniu. Pavydas mane ima visai pagrįstas. Na, bet kaip nors pasidalysim „garbės atomais“ Majakovskio žodžiais tariant⁹ – šmaikštavo laiške V. Drėmai A. Žukauskas. Iš tikrųjų „Laikų ir žmonių“ viršelis, lyginant jį su J. Kėkšto knygos viršeliu, visai paprastas ir ramus. Nėra jokio piešinio, tik autoriaus pavardė ir pavadinimas, nors grafinė pavadinimo išraiška lyg ir suponuoja mintį apie *žmones* slegiančią *laikų* galybę.

Knygą sudaro 28 eilėraščiai, nesuskirstyti į jokių ciklus. Pirmuoju įdėtas eilėraštis „Mano žemė“, rašomos poemos fragmentas, nubrėžia pagrindinę tematinę liniją – savojo krašto gamta ir žmonės:

*Tokia yra žemė. Tokia mano žemė,
įmirkusi ašarom, krauju ir prakaitu,
žmonių skriaudom ir vergija ir baudžiava.
Išrėžyta keliais vis vedančiais į kalną.
Tos ašaros lūšnose ir raudulingos giesmės paraistėm
dalių primins žmogaus tau nepažįstamo, -
tada tu pamatysi naujus daiktus ir žmones.*

Ši pagrindinė tema, lyg gimtosios žemės versmė, poetą nuo pirmos knygos įstatė į valstietiškąją vagą ir užtikrino jo savitumą. To meto specifinėje Vilniaus regioninės kultūros situacijoje tai nebuvo lengva. Kaip teigia V. Areška, lietuviškas („Trečias frontas“) ir lenkiškas („Žagary“) avangardas kreipė poetą į reportažą, tikrą faktą, gyvenimišką atsitikimą¹⁰. Pats A. Žukauskas lenkų literatūros poveikį vertina gana atsargiai: „Lenkų kultūrinė aplinka veikė Vilniaus krašto lietuvių poetus, kaip ir kitų tautinių mažumų poetus, bet nežymiai. Į „vyžočius“ tos aplinkos žiūrėta kiek iš aukšto. Kaip atsakas kilo mūsų pašiušimas. Lengviau ėjosi su tais, su kuriais neteko dažniau susidurti akis į akį. Tai Bronevskis, Vandurskis, Standė ir kt. Su jais Vilniaus lietuvių poezijoje būta tam tikrų sąveikų, sąšaukų. Greičiau sąšaukų, nes viskas kilo maždaug vienu laikotarpiu, poros metų skirtumu. <...> Bet per daug iškilmingų pamaldų svetimiems poetikos dievams, berods, lietuviškame Vilniuje nelaikyta“¹¹.

Poetinės mokyklos įtaką ar impulsų klausimas sudėtingas, todėl vargu ar įmanoma tiksliai pasverti lenkų poezijos poveikį A. Žukausko kūrybai, nors to poveikio tikrai būta, ypač Cz. Miłoszo. Kita vertus, pats poetas keistai kratėsi tos įtakos, nenorėjo jos pripažinti, galbūt jausdamas, jog ji disonuoja su jo poetine prigimtimi. Kaip rašo A. Baltakis, ruošdamas rinktinę „Sunkus džiaugsmas“ (1969) A. Žukauskas į ją neįtraukė tų savo kūrinų, kuriuose lenkų avangardistų įtaka ypač akivaizdi¹². Kalbėdamas apie savo kūrybos ištakas ar įtakas, poetas visada pabrėždavo prigimties, o ne poetinių mokyklų ar stilių svarbą, ypatingą gimtines vietą kūrėjo pasaulėjautoje, rašė jaučiau, jog visa jo kūryba rymo ant bubeliško pamato: „Paveldėtas, iš Bubelių atneštas kraitis užplūdo pirmąsias mano knygas, jis pravertė ir vėliau, ir iki šiol jį laidžiai eikvoju“¹³.

⁹ LLTI MBRS, F 22–974, l. 2.

¹⁰ V. Areška, *Lietuvių tarybinė lyrika*, V., 1983, p. 284.

¹¹ A. Žukauskas, *Kas ta poezija? Kam ji?*, p. 31.

¹² A. Baltakis, Vilniaus krašto pagimdytas poetas, *Pergalė*, 1969, Nr. 11, p. 133.

¹³ *Kas yra kūryba*, K., 1989, p. 141.

Tas atsineštas kraitis ir lėmė rinkinio „Laikai ir žmonės“ tematiką bei savitumą, ypač eilėraščiai apie žemę ir jos žmogų: „Mano žemė“, „Žmogaus dalia“, „Naktis“, „Baladė apie pilkąjį žmogų“, „Buvo negerai metai“, „Giesmė apie žemę“. Poeto žemė – tai jo Bubeliai, Dzūkija, visas Vilniaus kraštas su jo žmonėmis ir laikų klodais.

*Pažįstu aš tą žemę, sutryptą vokiečio ir ruso ir prancūzo batais,
nuoštą medžių, nešančių karčius žmonių skriaudos vaisius,
išaugusių Neries ir Nemuno krantuos;
per ją praėjo klaidios audros karų, revoliucijų ir baudžiavos.*

(„Mano žemė“)

A. Žukauskas – ne tik valstietiškos prigimties, bet ir valstietiškos pasaulėjautos poetas, gražinęs į poeziją natūralų, stiprų, tikrą santykį su žeme, gamta, žmogumi, laiku, laime, drąsiai ir sodriai kalbantis apie meilę ir neapykantą, gyvenimą ir mirtį. Poeto „žemė liūdna, rūsti ir nederlinga,“ / „įmirkusi ašarom, krauju ir prakaitu,“ debesys ne lietu, bet ašaras ant žemės lieja, o vėjas nešioja „uždraustų knygų lapus po šalį“. A. Žukausko eilėraščiuose nėra aiškios fabulos, jie primena epinės poemos fragmentus, vaizdai seka vaizdus, juos jungia stipri emocinė įtampa – poetas nori išsakyti, išpasakoti tai, kas jam kelia nerimą, kas slegia jo sielą. Skausmas neduoda ramybės, juo lengvai neatsikratysi, todėl vėl ir vėl kalbama apie „pilką lietuvišką kraštą, / liūdną, kur dainos ir žmonės liūdni“, kur „graudžios / liejasi giesmės posmais baisiais. Giesmės laikų prakeiktų“. Svarstoma, mąstoma, bandoma susivokti, suprasti krašto ir žmogaus nedalios priežastį, rasti atsakymą į amžinuosius būties klausimus. „Šitokia epinio pasakojimo, filosofinės refleksijos ir emocingo rečitatyvo intonacija – pagrindinė visos poetinės freskos rišamoji gija – skambėjo itin naujai to meto lietuvių poetikoje.“¹⁴

Natūralus, bendražmogiškas santykis su supančiu pasauliu negali būti vienatonis, emocinę įtampą, nerimą, susimąstymą vietomis keičia šilta, intymi poetinė gaida:

*Myliu tą žemę, kurią plaka lietaus botagai,
kad gimdytų gėrybas ir žmones kietus. Tai ji,
vakarui karkluose šlamant, garuoja gyvybe baisia
ir uždega gyslose kraują; kai basas dirvomis einu,
šneka man jautriai ir žodis kiekvienas suprantamas būna.*

*Kai vėjas prakeiktas pakyla ir siūbuoja rugius,
kai griausmas grūmoja iš tolo,
nerimas apima ją ir mane. Žemė tada išsigandus suvirpa, kaip mano krūtinė.
Debesio laukiam pakylant su baime podraug ir linksmybe keista.*

<...>

*Upės plaukia tarp raistų ir girių. Aušrai švintant, garuoja ežerai -
širmių kaimenė, išgytų į svajonės pievas, tai mano žemė.*

(„Giesmė apie žemę“)

Kaip teigė J. Dagys, „vargu ar berastumėm lietuvių literatūroje taip gražiai apdainuotą lietuvišką žemę, kur gamta ir žmogus, kur juoda žemė ir juodas vargas liejasi į vienumą,

¹⁴ V. Kubilius, *XX amžiaus lietuvių lyrika*, V., 1982, p. 270.

kur taip pastabiai ir taip nuoširdžiai būtų apdainuotas smulkaus valstiečio prisirišimas prie savos žemės¹⁵. Kritiko nuomone, nuo K. Donelaičio laikų lietuviškas kraštas ir sunki žmogaus dalia mūsų literatūroje nebuvo taip šiltai aprašyti kaip A. Žukausko eilėraščiuose. Ne veltui vietomis poeto eilutė suskamba donelaitiška tonacija.

Valstietiškos tematikos amplitudėje vieni išraiškingiausių vaizdų – artojas ir dirva, vienokiu ar kitokiu variantu išskylantys dažname kūrinyje: „Iš ryto toli aušros degėsiuos / matai artoją beriantį grūdą iš saujos“, „Ir skaito dienas širdies dūžiais / žmogus ant žagrės palinkęs / vagos ir vagos be krašto“. Tačiau visu grožiu šitie vaizdai išsiskleidžia eilėraštyje „Artojai“, įgaudami netgi alegorinę prasmę. Ypač simboliškai skamba šio eilėraščio paskutinis, anot A. Baltakio, specifiskai žukauskiškas posmas:

*Rytą, kai šviesu jau darosi,
matai arimuose marškinius baltus.
Broliai lietuviai vargą aria ir aria
nuo Brėslaujės iki Suvalkų.*

„Esu berods visuomeninis socialinis poetas – tokiu save laikau bene pusšimtis metų, toks buvau, toks matyt, ir liksiu“¹⁶, – rašė A. Žukauskas 1980 metais. Ir 1939 m., atsakydamas į „Versmės“ anketą, iš jį dominančių problemų socialines paminėjo pirmas. Kone kiekvienas rinkinio „Laikai ir žmonės“ eilėraštis šaukte šaukia apie socialinę neteisybę, krašto skurdą, baisų žmonių vargą. Juodose trobose užaugęs, džiaugsmą praradęs A. Žukausko žmogus – pilkas, svetimas, vienišas, šio pasaulio išdienis, vargo užuitas artojas, kurio lūpose „skundas pusbalsiu ištartas bailiai“. Kaip rašė „Kūryba ir kritika“, „tai apmiręs, sulaužytas, bespalvis žmogus, veltui jame ieškoti gyvybinio pajėgumo“¹⁷. Vietomis nuskamba sumigusio krašto motyvas: „Tyla ilga, baisi. Pakrantėse artojai, / parėmę galvas ant alkūnių miega“. Poetas trokšta prikelti, pažadinti, išvaduoti savo kraštą iš vargo, jis svajoja apie tai, regi vizijose:

*Kaime tolimas! Tykus lietuviškas kaime,
išeisi kada ir nubrisi per purvą, pusnį ir sniegą!
Ant rankų iškėlęs, neši
naują ir gerą naujieną.*

(„Tolimas kaimas“)

Realybė žlugdo gražiausius norus ir svajones, žmogus pasijunta bejėgis, jį apima nevil-tis ir keršto troškimas: „žeme, <...> tave užsėsiu geriausiom savo keršto sėklom“, „Artojai ėjo arimais, dainuodami keršto dainas“. Keršto motyvas negatyvia emocija siejasi su nuolat kartojamais „laikais prakeiktais“ ar „amžiumi prakeiktu“ ir sudaro neigiamos įtampos lauką, suteikiantį rinkiniui tragizmo atspalvį.

¹⁵ J. Dagys, Albino Žukausko poezija, *Versmė*, 1939, p. 8.

¹⁶ *Interviu su rašytojais*, V., 1980, p. 99.

¹⁷ Knygos „Laikai ir žmonės“, *Kūryba ir kritika*, 1939 04 21, Nr. 18.

*Tai mums yra lemta gyventi šį amžių prakeiktą,
Skaudžių nedalią kentėti – tai mums!
Žvelgiu į dirvas. Į žmones. Į vėjų žvarbių ir saulės nuvėtrintus veidus.
Ir gimsta eilėraštis naujas. Ir jausmas kyla baisiai neramus.*

– rašo poetas eilėraštyje „Liūdni žodžiai“. Kodėl poetas savo laiką vadina „amžiumi prakeiktu“? Bene išsamiausiai į tai atsako „Giesmė apie žemę“:

*Karta mano gimė laikais neramiais. Vaikais mažamečiais
susėdę žaidėm vėžėse, išrėžtose armotų ratais,
o dūmai ir siltys kilo iš degančių kaimų, šešėliai jų uždengė saulę
ir krito ant mūsų veidų išsigandusių.
<...>
Degė ir sudegė dienos, savaitės ir metai;
ant mūsų veidų jie išdegino žymę prakeiktą,
todėl toki niūrūs išėjom į žmones be vietos.*

Poetas kalba apie pokario kartą, karo žyme paženklintą, suluošintą, nereikalingą. Tai tragiška karo vaikų karta, itin stipriai išreikšta Cz. Miłoszo kūryboje. „Vienas iš pirmųjų mano vaikystės prisiminimų yra raudonas nuo gaisro pirmojo pasaulinio karo dangus ir armotų maurojimas,¹⁸ – rašė Cz. Miłoszas „Epochos sąmoningumo poezijos“ įvade, o knygoje skaitome tokias eilutes: „Baisius ir nuostabius laikus gyventi gavom, / kai virš galvų mum sviediniai dainavo <...>.“

A. Žukausko ir Cz. Miłoszo vaizduojamas epochas taikliai sugretino J. Dagys: „Miłosz – tragiškos inteligentijos reiškėjas. Jo lyrika – tos inteligentijos pasaulėjautos širdgėla. A. Žukauskas šią ideologiją prikergia liaudžiai, alkaniems žmonėms. Ir todėl Žukausko „alkanas žmogus“ vaikšto su inteligento širdgėla, kankinasi ir nežino koku būdu „nutrinti nuo veido gėdos žymę“¹⁹. Iš tikrųjų A. Žukausko eilutėse paprasto žmogaus mąstysena vietomis nenatūrali, primesta, skambanti disonansu jo aplinkai ir dirbamiems darbams. Aišku, jog tai Cz. Miłoszo ir kitų katastrofistų įtakos žymės. Nors, kaip jau buvo minėta, A. Žukauskas nenorėjo pripažinti tos įtakos, ji nesunkiai išvelgiama. Recenzuodama „Laikus ir žmones“ Ona Miciūtė pastebėjo, jog eilėraštis „Buvo negerai metai“ dialoginis, sietinas su tokios pat struktūros Cz. Miłoszo eilėraščiu „Giesmė“, o „Laiškas“ esąs „tokios pačios konstrukcijos“ kaip Miłoszo eilėraštis „Apie jaunesnį brolių“²⁰. Vieno eilėraščio temų ir motyvų atitikmenis atsiminimuose aptaria daugiametis A. Žukausko poezijos knygų redaktorius Jonas Pilypaitis ir teigia, jog A. Žukauskui jaunystėje įtakos turėjo Cz. Miłoszas²¹.

Šąsąją tarp šių dviejų poetų galima įvardyti ne viena. Abu gyveno Vilniuje, specifinės regioninės kultūros mieste, išgyvenančiame bendrą Europos krizę, pirmojo karo padarinius ir artėjančių kataklizmų nuojautas. „Negalėjau rasti jokios išeities iš bejėgiškumo atmosferos, kuri visus kankino“²², – rašo Cz. Miłoszas apie 1935–1939 metus. Tas pats be-

¹⁸ Cz. Miłosz, *Epochos sąmoningumo poezija*, Buenos Aires, 1955, p. 11.

¹⁹ J. Dagys, Albino Žukausko poezija, p. 12.

²⁰ *Lietuviškas baras*, 1938, Nr. 12(30), p. 63.

²¹ *LLTI BR*, F1–6528, l. 35, 36.

²² Cz. Miłosz, op. cit., p. 7.

jėgiškumas prieš pasaulio blogį pulsuoje pulsuoja A. Žukausko eilutėse. Abu poetai, stiprios kūrybinės prigimties menininkai, nepasidavė regioninės kultūros skersvėjams, nesekė akiai jokiomis naujomis srovėmis. „Manęs netenkino nei varšuvinio „Skamandro“ poetika, kurioje buvo per daug dėmesio skiriama melodijai, nei avangardistų metaforiniai darbai, kurie baigdavosi sakinio lygsvaros sugriovimu, nes sakinį sprogdindavo vaizdai“²³, – rašė Cz. Miłoszas. A. Žukauskas pripažįsta, jog vilniečiai lietuviai poetai iš lenkų avangardinės poezijos formos paieškų „ši tą gal ir pagraibstė“, bet turinys buvęs visiškai „ne prie širdies“, vilniečių lietuvių poezijos pagrindas buvęs visiškai kitas – „liaudiškas, iš dalies valstietiškas“²⁴.

Taigi Vilniuje augo dvi stiprios kūrybinės asmenybės, du stiprūs talentai, ne lygia-verčiai, bet kitaverčiai, – intelektualinės įtampos ir žodžio gelmės talentai. Todėl gal ir suprantama, kad brandos metais stiprus, savitas, tvirtai stovįs ant savo kojų talentas nelingęs pripažinti kelio pradžios „vingių“.

Grįžtant prie A. Žukausko rinkinio „Laikai ir žmonės“ tematikos būtina paminėti ir miesto motyvą, gana retą, suskambantį kontrastu vyraujantiems kaimo vaizdams.

*Viršum miesto reklamos, šviesos raudonos, baltos.
Gatvėm praeina žmonės. Limuziniais ponios gražios, turtingi ponai pravažiuoja.
Gatvės kampe žmogus stovi alkanas...
Nukrinta sniegas. Nulyja. Naktys šlama rūščios, kaip verksmas varguolio.
Tai miestas!*

– tokiais potėpiais pradedamas eilėraštis „Faktai“, vienintelis ištisai skirtas miesto temai. Ir čia autoriui ištikimas socialinei problemai, miesto vaizdus kuria priešpriešindamas „alkano žmogaus“ ir turtingųjų gyvenimą. Tačiau šis supriešinimas nelygiavertis: poetas vaizdžiai, anot J. Dagio, negailėdamas nei ironijos, nei išūlaus žodžio, nei pražūties pranašavimo, piešia turtingųjų gyvenimą, o alkanas žmogus tik prisimenamas, jis paminimas kaip priekaištas ponams. „Lyg prasikaltimas nusikaltusį Žukausko „pilkas žmogus“ persekioja kiekviename žingsnyje nuostabiai lėbaujančius žmones. O tai juk dar nesudaro tikro kontrasto. Yra tai tik dekoratyvinis kontrastas. Tiksliau: sužlebusio gyvenimo papildymas. Mieste „naujos gyvybės“ poetas neranda“²⁵, – rašo J. Dagys.

Iš tikrųjų miestas A. Žukauskui liko svetima, neprijaukinta, net bauginanti erdvė. „Upės, gatvės ir miestai, jų bokštai nuolaižmūs / tau pavergė jausmą ir niekino išniekino gera“, – rašė eilėraštyje „Portretas“. Mieste poetui „pilka aplinkui pilkuma“, todėl jo „netraukia kraštai svetimi ir miestai tolimi“, jį šaukia savas kraštas:

*Girdžiu jis šaukia. Šaukia: – broli!..
O aš akis tik skaudžiai taip primerkiu.*

*Nueisiu aš dar ten, nueisiu,
laukus, dirvas, kur neša sniegą vėjas,
tą visą kraštą keistą
užsėsiu eilėraščiais.*

²³ Ibid.

²⁴ A. Žukauskas, Kas ta poezija? Kam ji?, p. 31.

²⁵ J. Dagys, Albino Žukausko poezija, p. 10.

– šitokiu pažadu baigiamas eilėraštis „Nueisiu dar“, pažadu, kurį iš tikrųjų galima laikyti didžiausia kūrėjo prieraišumo savo gimtinei išraiška. Stiprūs saitai su savu kraštu, regis, inspiravo ir eilėraščio „Sūnus palaidūnas“ emocinį leitmotyvą – išdavęs jaunystės idealus, „sapnus ir svajones ir tėviškėlę gražią“ pigiai pardavęs žmogus pasmerkiamas užmarščiai: „Nei ženklo kelio nueito, tavęs nei ženklo niekas neberas.“

Rinkinyje nerasime asmeninių išgyvenimų, meilės temos, užtikrinančios silpnesnę ar stipresnę lyrinę tonaciją bet kurio poeto kūryboje. „Grįžimo prie eilėraščių“ eilutė „Verkiančiam kraštui mielesnė rūsti giesmė“ nebuvo tuščia deklaracija. Kita vertus, pačia savo poetine prigimtimi A. Žukauskas buvo epikas, pasakorius, todėl lyrinė gaida suskamba tik tuose kūriniuose, kur poetas išsako tėviškės ilgesį, grožį, gimtojo krašto meilę, nuoširdų susirūpinimą jo ateitimi („Tolimas kaimas“, „Paukščiai skrenda“, „Nueisiu dar“, „Lyrika“).

Paskutiniuoju rinkinio eilėraščiu „Turinys“ poetas tarsi susumuoja, ko savo knyga siekė:

*Guodžiau nusivylusius, dažnai nusivylęs būdamas,
širdį užnuodytą nešdamas metais karčiais.*

<...>

*Gimusiems naktį, žvaigždėms gęstant,
rodžiau saulę, pievas žalias ir dirvas liūliuojančias.*

Mylėti mokiau ir neapkęsti.

Tikėjo gyvenimą gražų ir laimę iš tikro esant. Žinojo, kad nemeluojau.

Poetas tiki, jog jo žodį, jo „keršto šauksmą kam reikia ar meilės“ išgirs ne vienas, juk jis dainavo apie varganus žmones ir dainavo „apie juos ne dėl rimo“. Šia eilute, regis, norėta pasakyti, jog vargštą gimtasis kraštas autoriui daug svarbiau už jo paties kūrybines ambicijas. Bet nejučia ji kalba ir apie A. Žukauskui būdingą požiūrį į meninę formą, juolab kad toliau rašoma: „Bijojau, kad žodžiai nesiduotų pražudomi – / į eilėraščių stulpus juos krovčiau sparčiai“. Vadinas, krovė neapdailintus, nenugludintus, krovė intuityviai, gaivališkai, ištisomis virtinėmis. Priešingai nei J. Kėkštas, A. Žukauskas – daugiaužodis poetas.

„Jo kūryba – gaivališko gyvenimo gaivališkas apdainavimas – yra vietomis chaotiška, kas negali prisidėti prie jos meniškumo“, – apie „Laikus ir žmones“ rašė J. Dagys. Bet, ko gero, gaivališkumas ir yra A. Žukausko poetikos esmė. Juk ir kūrybinės brandos metais jis rašė: „Formos atžvilgiu mano kūryba toli gražu netobula, pirmąkart, bet tai manęs nejaudina. Tai net patinka. Bodžiuosi eilėraščiais nugludintais, nušveistais <...>. Man arčiau širdies eilėraštis, kuriame dar matyti siulės, dygsniai, raukšlės, nelygumai“²⁶. Taigi jau pirmuoju rinkiniu A. Žukauskas prabilo savu, originaliu poetiniu balsu, kuris po to ilgam buvo užspaustas.

Stiliaus, formos savitumas buvo akcentuotas ir pirmųjų rinkinio „Laikai ir žmonės“ recenzentų. „Aprašomoji refleksija ir poetiškoji retorika – tai svarbiausios priemonės, kurių pagalba poetas tvarko eilėraščių medžiagą“²⁷, – „Lietuviškame bare“ rašė O. Miciūtė, pabrėždama stiliaus ir žodyno turtingumą. Dėl ilgų sudėtinių sakinių stilius esąs sunkus, ritmika sunki, nereguliari. „Jo esama tiek nuoširdaus ir pasisakyti trokštančio, kad skaitytojui nesunkiai aiškėja ne tik kūrinių sugestyvumas, bet čia pat ir jų pakrikimas dėl silpnos sintetinės galios ar

²⁶ *Interviu su rašytojais*, p. 98.

²⁷ O. Miciūtė, *Recenzija*. Albinas Žukauskas, „Laikai ir žmonės“, *Lietuviškas baras*, 1938, Nr. 12(30), p. 63.

dėl žodinio perkrovimo. <...> Jis verčia uolas ir dailina jų luistus,²⁸ – rašė A. Vengris. Panašiai vertino „Kūrybos ir kritikos“ recenzentas: „Žukausko stilius turtingas poetinėmis puošmenomis, įdomus, tačiau gan sunkus. <...> Užtat Žukausko poetinis žodynas yra turtingas.“²⁹

Itin taikliai ir vaizdžiai A. Žukausko stilių apibūdino tuo metu pagrindinis jo poezijos vertintojas J. Dagys: „Sunkia ritmika rieda sunkūs, slegiantys ir maištingi vaizdai. Jo ritmika smarkiai praplėsta, ištempta, o vietomis net nykstanti. Svarbus ne tiek skiemenų akcentavimas, kiek sakinio suskirstymas, linksnių pavartojimas, žodžių parinkimas, minties paryškimas, stipria metafora praplėsto vaizdo išbaigimas. Žukausko ritmika primena kiek riedančius nuo kalno didžiulius akmenis, – įspūdingumas labiau veikia nei tvarkingumas (metrika)“³⁰. Šią sunkią, įspūdingą „Laikų ir žmonių“ ritmiką J. Girdzijauskas įvardijo kaip sintaksinių-intonacinių kontrastų verlibrą,³¹ naujais bruožais papildžiusį besiformuojantį to meto lietuvių laisvąjį eiliovimą.

Labiausiai to meto eiliuoto poetinio pasakojimo spektrą papildė A. Žukauskui būdingos žmogiškosios būties išvalgos, gilus ryšys su praeities kartomis ir įvykiais, pasakojimo paprastumas, po kuriuo – sudėtingas ir skaudus žmogaus likimas. „Suprozinta sakinio tėkmė nešokiruoja skaitytojo, kaip buvo įprasta keturvėjininkų ir trečiafrontininkų kūryboje, o atidengia trapias žmogiškumo akimirkas, keisto vidinio regėjimo, sumišusio su sapnais ir svajingomis vizijomis, logiką, netikėtas grožio properšas. Laisvosiose eilėse vėl plazda natūralus poetinis jausmas, seniai išmestas avangardizmo teoretikų iš lyrikos arsenalo“³², – apie „Laikus ir žmones“ rašė V. Kubilius. Šis išvalgus gretinimas patvirtina mintį, jog avangardizmas nebuvo visiškai artimas A. Žukausko poetinei prigimčiai.

A. Žukauskas jau pirmuoju savo rinkiniu pasireiškė kaip vienas žodingiausių lietuvių poetų. Knygoje nemaža gyvų, originalių metaforų, palyginimų, personifikacijų: „... ir girgžda kaštonuose vėjas klaidus“, „Rudenys ašarom plaka ir plaka į langus pirkutės menkos“, „Padangėję žvaigždžių sudygo atolas“, „Jų kelias sidabro žvyrių grįstas“, „... galvą nusvėrė klaidos“, „Išdziūvę vakaro pirštai siekė į dangų“ ir pan. Vienos mėgstamiausių meninių priemonių – aliteracija ir anafora: „Sustingusios vėtros sustingusi rymai duktė nerami“, „Niekur nieko nėra ir nieko nebus“, „... ir ženklina ženklų žuvimo visus“, „Upės versis verpetais ilgai dar“, „... pilka aplinkui pilkuma“. Turtinga leksika, pagyvinta tarmiškais šnekamosios kalbos žodžiais: lustas, nuprėtotas, plėtmas, prėslais, nuolaižmus, sustraigyti, žvagėti, švegždėti ir pan.

Pirmasis A. Žukausko poezijos rinkinys „Laikai ir žmonės“ rodo, jog į lietuvių poeziją atėjo stiprus, savitas epinis talentas. Už šią knygą 1940 m. Draugija Vilniaus kraštui remti autorių apdovanojo literatūros premija.

Vos tik išėjęs iš spaudos pirmajai poezijos knygai, A. Žukauskas ėmė rūpintis novelių rinkiniu. 1938 m. gruodžio 21 d., viešėdamas tėviškėje, V. Drėmai rašė: „Po švenčių manau pradėti spausdinti savo noveles. Ar nesutiktum ir vėl padaryti viršelio novelėms. Pavadinti jas manau tokiu vardu: „Žemė plaukia į pietus“. Pradžioje sukritikuok

²⁸ A. Vengris, Albinas Žukauskas: Laikai ir žmonės, *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 39–40, p. 717, 718.

²⁹ „Laikai ir žmonės“, *Kūryba ir kritika*, 1939 04 21, Nr. 18.

³⁰ J. Dagys, Albino Žukausko poezija, p. 8.

³¹ J. Girdzijauskas, *Lietuvių literatūros vagoje*, V., 2006, p. 224.

³² V. Kubilius, op. cit., p. 272.

patį pavadinimą, ir jei sutiksi, paduok kokį viršelio projektą³³. V. Drėma pavadinimo nesukritikavo, viršelį padarė, ir 1939 m. kovo mėnesį pirmoji A. Žukausko prozos knyga buvo išleista. Rinktinę išleido kultūros žurnalas „Lietuviškas baras“.

Knyga nemaža, 206 puslapių, ją sudaro 13 smulkiosios prozos kūrinių, paties autoriaus įvardytų novelėmis, nors tiksliau juos būtų vadinti apsakymais, apybraižomis ar net reportažais. Autoriaus pasirinkimą, matyt, lėmė tai, jog trečiajame ir ketvirtajame XX a. dešimtmetyje novelės terminas lietuvių literatūroje buvo itin populiarius. Visų kūrinių tematika iš kaimo gyvenimo, išskyrus novelę „Beržas sprogs“, kurios veiksmas vyksta kalėjime. Rinktinė pavadinta pirmosios novelės vardu, tarsi pabrėžiant šio kūrinio temų ir idėjų svarbą. „Žemė plaukia į pietus“, viena ilgiausių rinktinės novelių, atskleidžia pagrindinę A. Žukausko kūrybos, tiek poezijos, tiek prozos, tendenciją – parodyti Vilniaus krašto lietuvių valstietį gaivalingame gamtos, darbų, konfliktų ir nelaimių sūkuryje.

„Žemė plaukia į pietus“ – vienintelė A. Žukausko prieškarinio prozos knyga. Ruošti apsakymėliai vaikams dienos šviesos neišvydo. Kaip ir apysaka „Bernautinės dienos“, apie kurią autorius užsimena 1939 m. pradžioje „Versmės“ anketoje. Ją prisimena ir po trijų dešimtmečių rašytoje autobiografijoje: „Paruošta apysaka „Bernautinės dienos“ taip ir dingo Varšuvos ugnyje. <...> Antrasis pasaulinis karas užklupo mane gimtuose Bubeliuose. Manęs nemobilizavo, nes, kaip nelabai patikimas, turėjau mėlyną šaukimo lapelį. Tokius ėmė rankioti, gabenoti į Kartuzų Berezą. Ir manęs atėjo pasienietis kapralas su vilkiniu šunim, bet, iš tolo jį pastebėjęs, sprukau į krūmus. Sulaukęs nakties, persikėliau per Galadusį ir netrukus atsidūriau Kaune“³⁴. Čia sulaukia kauniečių rašytojų globos ir pagalbos. „Naujojoje Romuvoje“³⁵ publikuoja pilną Tėvynės meilės ir nerimo dėl ateities eilėraštį „Išpažintis“, vietomis skambanti maldos tonacija:

*Vienlikas lieku, vienišas, taip vienas tarp svetimų.
Tu tėvyne, būk man maloni,
nuo minčių netikrų išgelbėk mane,
nuo žmonių klastingų išgelbėk mane!
<...>
Priglausk prie kelių, o mergaite, tėvyne mano,
skurdo vaiką, pilną nuostabaus jautrumo,
duok jam išganymą,
arba numirti leiski su žmonėmis juodose lūšnose kartu.*

Į Vilnių A. Žukauskas grįžta rudenį kartu su Lietuvos kariuomene. Ir vėl „Naujojoje Romuvoje“ kreipimasis į Tėvynę – eilėraštis Vilniaus krašto atgavimo proga „Devyniolika metų“. Stoja į Lietuvių rašytojų draugiją, verčiasi atsitiktiniais darbais, bendradarbiauja „Naujojoje Romuvoje“, ypač žurnalui atsikėlus į Vilnių: recenzuoja knygas, publikuoja ir savo kūrybą. Talkina ir R. Mackonio redaguojamam „Vilniaus balsui“. Jame 1940 m. vasario 16 d. išspausdina Lietuvos nepriklausomybės šventei skirtą eilėraštį „Tau, 22 metai“. Ketureiliais rašytame eilėraštyje keistai sumišusi patetika, kai kur su ja disonuojantis žodis, šlubčiojanti ritmika, sodrūs vaizdai:

³³ LLTI MBRS, F22–974, l. 2.

³⁴ A. Žukauskas, Kas skradžia prasmego, *Tarybų Lietuvos rašytojai*, p. 327.

³⁵ *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 39–40, p. 697.

*Dabar nežinau: dar neaišku tebėr,
Ar klauptis šiandien prieš Tave, ar šaukti: Valio tegyvuoja!
Tik žinau: reikalinga Tu man kaip oras, kaip gėralas,
Kaip kasdieninė duona.*

1940 m. birželio 2 d. A. Žukauskas Draugijos Vilniaus kraštui remti buvo apdovano-
notas antrąja literatūros premija už eilėraščių rinkinį „Laikai ir žmonės“. Birželio 21-ąją
Vilniaus lietuvių dienraščio „Vilniaus balsas“ paantraštė „Tautinės ir valstybinės min-
ties dienraštis“ buvo pakeista į „Lietuvių liaudies laikraštis“. Keičiant paantraštę, kei-
čiamas ir redaktorius. Vietoj R. Mackonio skiriamas sovietų valdžiai lojalesnis atrodęs
A. Žukauskas. Keičiasi ir pats laikraštis, numeris po numerio artėdamas prie Stalino sau-
lės šlovinimo. „Vilniaus balsui“ teko eiti į kompromisą su jį užgriuvusia tikrove ir tapti
sovietiniu laikraščiu. Priešingu atveju jis būtų buvęs uždarytas. Į kompromisą teko eiti ir
redaktoriui – ne tik užtikrinti „teisingą“ dienraščio kryptį, bet ir pačiam rašyti apie būti-
nybę išvesti literatūrą „iš akligatvio į platųjį liaudies ir darbo žmonių kelią“³⁶.

Tas kompromisas A. Žukauskui nebuvo lengvas. Karo metais Panevėžio teatre jį gerai
pažinęs Gediminas Karka atsiminimuose rašo: „1941 m. žmonių trėmimai į Sibirą, areštai,
inteligentijos naikinimas, skirstymas į patikimus ir nepatikimus, reikalingus ir nereikalin-
gus, pavojingus ir nepavojingus – aiškiai labai skaudino Albiną ir nekentė jis šito laikotar-
pio. Nors ir buvo „Vilniaus balso“ redaktorius“³⁷. Tiesą sakant, redaktoriumi buvo ne visą
sovietinį laikotarpį – 1941-ųjų kovo mėnesį valdžia jį pakeitė lojalesniu J. Karosu.

Prasidėjus karui A. Žukauskas pasitraukė į Panevėžį, čia J. Miltinis jį priėmė dirbti
dramos teatro administratoriumi. 1946 m. grįžo į Vilnių, buvo paskirtas „Literatūros ir
meno“ atsakinguoju sekretoriumi. 1948–1953 m. dirbo Valstybinės grožinės literatū-
ros leidyklos vyriausioju redaktoriumi. 1953 m. kovo mėnesį buvo suimtas. Pagrindi-
nis kaltinimas – kodėl liko gyvas vokiečių okupacijos metais. „Kalėjime Albinas išbuvo
60 dienų. Jeigu ne Stalino mirtis, vargu, ar būtų grįžęs. <...> Kalėjimas, tardymai pali-
ko antspauda... Grįžo įbaugintas“³⁸, – rašo prisiminimuose žmona Paulina Končiūtė-
Žukauskienė. Kol atsitiesė, kol vėl buvo pripažintas, praėjo kone dešimtmetis. „Nežiūrint
to, kad vėtytas ir mėtomas, rašyt Albinas nenustojo. Jis visą laiką rašė į stalčių, rašė ir
dėjo. Ir kai jam uždegė žalią gatvę, ėjo knyga po knygos“³⁹, – prisimena G. Karka. Ir iš tik-
rųjų nuo 1962 m. A. Žukauskas išleido dešimt poezijos knygų („Ilgosios varsnos“, „Sunkus
džiaugsmas“, „Atodangos“, „Sangražos“, „Atabradai“, „Poringės“, „Senmotė“ ir kt.), dvi pro-
zos („Alaburdiškių Venera“, „Geri akmenys“), keletą knygelių vaikams, daug vertė. Recen-
zuodamas jo rinktinę „Sunkus džiaugsmas“ A. Baltakis akcentavo, jog į mūsų literatūros
istoriją A. Žukauskas įeis kaip Vilniaus krašto poetas: „Tą poeto „vilnietiškumą“ apspren-
džia ne tik jo kilmė, nuolatinis dėmesys Vilniaus kraštui, bet ir ta specifiskai vilnietiška
poetinė mokykla, kuriai jis priklauso ir kurios vienu ryškiausių atstovų jis yra“⁴⁰.

1985 m. datuotoje autobiografijoje poetas rašė: „Šiaip ar taip, man pasisekė. Ar pelnytai,
ar nepelnytai buvo atrėžta didelė – per didelė – dirvono apygarda, va, jau aštunta dešimtis

³⁶ A. Žukauskas, Reikia pravėdinti literatūrą, *Vilniaus balsas*, 1940 liepos 7, Nr. 156.

³⁷ *LLTI MBRS*, F1–6528, l. 14.

³⁸ *Ibid.*, l. 44, 45.

³⁹ *Ibid.*, l. 12.

⁴⁰ A. Baltakis, Vilniaus krašto pagimdytas poetas, p. 140.

plūkiu – galo krašto nematyti. O kas nudirbs nepradėtus nepabaigtus – nepabaigiamus darbus, didžius plūkesius? Taigi tataigi! Juk reikia baigti sakyti sunkų džiaugsmą, šviesiąją neapykantą, juodąją nemeilę – gerumus bei piktybes – viską! Kitaip ir mirti būtų sunku⁴¹. Po dvejų metų, 1987-aisiais rugpjūčio 10 d., A. Žukauskas mirė. Mirė, daug ko nebaigęs sakyti.

Gauta 2007 02 02
 Parengta 2007 02 20

ALMA LAPINSKIENĖ

The road started in the interwar Vilnius

The 95th Anniversary of Albinas Žukauskas

Summary

Albinas Žukauskas was born in January 25, 1912 in Bubeliai village, Seinai district, the area he subsequently called the most poetic country. At the age of 13 he began writing poems. In 1931, he arrived to Vilnius and joined the gymnasium of Vytautas Magnus. In 1937–1939, he studied at the higher journalist school in Warsaw. Communication with famous Polish poets of the time W. Broniewski, J. Tuwim, L. Staf and others introduced him into an interesting poetic atmosphere. A. Žukauskas was also active in Vilnius Lithuanian literary press.

In autumn 1938, the first poetry book by A. Žukauskas, “Times and People”, was published. It comprised 28 poems not grouped into any cycles. The first poem of the book, “My Land”, served to define its main thematical line, i. e. description of native landscape and people. This main theme placed the poet into the peasantry poetic line and showed his individuality from his first book.

A. Žukauskas as a poet was characterized not only by his peasant nature, but also by his peasant mentality. He brought the natural, strong, original link with the land, nature, man, time, and happiness back to the poetry, and he spoke of love and hatred, life and death in an open and intense way. His poems cannot be characterized by a clear fabula; rather, they remind of fragments of an epic poem: the pictures follow one another, connected by a strong emotional tension, as the poet strives to express things that bring unrest and weigh on his soul, attempting to reveal the causes of unhappiness of both humans and the country, and searching for answers to the eternal questions of human existence.

The first collection of poems by A. Žukauskas, “Times and People”, testified to a strong, original epic talent to come into Lithuanian poetry. In 1940, this book was awarded the literary prize by the Vilnius Region Supporting Society.

In the autumn of 1939, A. Žukauskas returned to Vilnius. Since June 1940 until March 1941, he edited the periodical *Vilniaus balsas*. When the war began, he went to Panevėžys to work as a theatre administrator. Since 1946, he lived in Vilnius again, working as a managing secretary of the literary weekly “Literature and Art”. In 1948–1953, he was the Editor-in-Chief of the National Publishing House, until he was arrested in March 1953. Although released in two months, he was strongly intimidated. It took a decade for him to recover. Since 1962, he published ten books of poetry and two books of prose, several children’s books, and numerous translations. A. Žukauskas secured his place in our literary history as a poet of Vilnius region. He passed away in August 10, 1987.

⁴¹ *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijos*, p. 842.